

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2016/1.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **DE KOUDE OORLOG IN BELGIË EN DE MOORD OP JULIEN LAHAUT**

Twee citaten uit het boek *Wie heeft Lahaut vermoord? De geheime Koude Oorlog in België* beschrijven heel goed het door de (nasleep van de) Tweede Wereldoorlog en de Koude Oorlog uitermate gepolariseerde politiek-maatschappelijke klimaat, zowel in België als internationaal, omstreeks 1950: “Veel Belgen zijn ontgoocheld door de afloop van de koningskwestie. Zij hadden hun hoop gesteld op de terugkeer van Leopold III. Voor de rechterzijde speelt niet alleen de traditionele gehechtheid aan de monarchie en het koningshuis een rol, maar evenzeer een sterk voorbehoud tegenover de verdere democratisering en de dominantie van de linkerzijde na de bevrijding.” En: “Door zijn afwachtende en dubieuze houding tegenover de bezetter is Leopold voor een deel van de bevolking uitgegroeid tot het symbool van het attentisme en de collaboratie. Communisten en socialisten verzetten zich tegen zijn terugkeer en eisen zijn troonsafstand.”

In dat klimaat werd de communistische partijvoorzitter Julien Lahaut (*1884) op vrijdagavond 18 augustus 1950 neergeschoten aan de voordeur van zijn woning in de Luikse voorstad Seraing. In een recensie van de biografie *Julien Lahaut vivant* (Jules Pirlot, 2010) in het *Vlaams Marxistisch Tijdschrift* (jg. 45, nr. 1, lente 2011) schreef de Vlaamse politicoloog André Mommen daarover het volgende: “Over de motieven van de moordenaars hangt nog altijd een waas, omdat het nooit tot een proces is gekomen. De moordenaars kwamen wel uit het leopoldisme. Ze werden door de inlichtingendienst van het Belgische leger zo niet aangespoord, dan toch de hand boven het hoofd gehouden. Ze konden rekenen op de welwillendheid van de politie

en de onderzoeksrechter. Ze werden allicht ook gefinancierd door kapitalistische groepen. Het ging dus niet om een wilde actie van fantasten.”

Tot voor enige tijd was de enige publicatie die exclusief deze politieke moord betrof de voortreffelijke monografie *De moord op Lahaut. Het communisme als binnenlandse vijand* uit 1985 (heruitgegeven in 2010) van Rudi Van Doorslaer (de huidige directeur van het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij/SOMA in Brussel) en Etienne Verhoeven (voormalig medewerker van de VRT-televisie voor historische programma's). Beide auteurs onthulden heel veel, met name ook de identiteit van één van de vier daders. Of beter: zij wisten wie hij was, maar op verzoek van de familie maakten zij zijn naam niet expliciet bekend, maar werd hij omschreven als “Adolphe”.

Ondertussen raakte wel bekend wie de vier personen waren die deelnamen aan de moordactie op Julien Lahaut: François Goossens, alias “Adolphe”, de leider van het moordcommando, de broers Alex en Eugène Devillé en hun latere schoonbroer Jan Hemelrijck, allen afkomstig uit het Vlaams-Brabantse Halle. Er bleven echter veel vragen onbeantwoord over de achtergronden van deze moordaanslag. En hoe kon het dat het politieel-gerechtigde onderzoek naar deze moord, dat onmiddellijk na de feiten grondig en intensief werd aangepakt, geleidelijk totaal de mist inging en eind 1972 onopgelost werd afgesloten?

Het in mei 2015 uitgebrachte boek *Wie heeft Lahaut vermoord? De geheime Koude Oorlog in België* van de historici Emmanuel Gerard (KULeuven), Widukind De Ridder (VUB) en Françoise Muller (UCL) brengt daarover heel wat meer klaarheid – zonder de laatste tegel op te lichten. Deze publicatie is het eindresultaat van een onderzoeksproject waartoe de Belgische Senaat in december 2008 opdracht had gegeven. Door een combinatie van politieke druk en (als gevolg daarvan) onvoldoende financiële middelen kon het onderzoek pas in mei 2011 van start gaan en werd het met tussenpauzes uitgevoerd.

Aan de moordaanslag van 18 augustus 1950 waren in België datzelfde jaar een aantal ingrijpende politieke gebeurtenissen voorafgegaan. Ze brachten het land aan de rand van een burgeroorlog: het referendum over het al dan niet terugkeren van

Leopold III (1901-1983) als monarch op 12 maart, waarvan de uitslag voor nog meer verdeeldheid zorgde; de parlementsverkiezingen van 4 juni, waarbij de Christelijke Volkspartij (CVP) de absolute meerderheid behaalde in de Kamer én in de Senaat en waardoor op 8 juni de homogene CVP-regering onder leiding van Jean Duvieusart (1900-1977) werd gevormd; de terugkeer naar België van Leopold III op 22 juli en daaropvolgend de protestbeweging van de antileopoldistische (socialistische en communistische) krachten, waarbij de rijkswacht in Grâce-Berleur bij Luik op 30 juli vier manifestanten neerschoot; de mislukte poging van de CVP-diehards, minister Albert De Vleeschouwer (1897-1971) en senator Joseph Pholien (1884-1968), om in de nacht van 31 juli op 1 augustus een rechts-autoritaire en antiparlementaire regering onder leiding van Leopold III te vormen; de eedaflegging in een vergadering van “de verenigde kamers” van de latere koning Boudewijn (1930-1993) als opvolger van zijn vader Leopold III op 11 augustus, waarbij de communistische parlementariërs “*Vive la République*” scandeerden; de vervanging van de regering-Duvieusart door een regering onder leiding van Joseph Pholien, met eveneens uitsluitend CVP-ministers op 16 augustus. In juni van 1950 was bovendien de oorlog in Korea uitgebroken, een politiek-militaire confrontatie en machtsstrijd tussen het Westen en het communistische blok.

Waarom in dat uiterst gespannen klimaat op 18 augustus 1950 precies Julien Lahaut en niet een ander communistisch kopstuk werd vermoord, blijft voorlopig een onopgeloste vraag. Hij was weliswaar voorzitter van de Kommunistische Partij van België

Het graf van Julien Lahaut in Seraing.

(KPB), maar dat was eerder een protocollaire erefunctie die men in 1945 had gecreëerd voor de flamboyante en bij de communistische achterban bijzonder populaire, maar door de Tweede Wereldoorlog sterk getekende Lahaut. De werkelijke (beslissings)macht in de KPB was toen in de eerste plaats in handen van voormalig minister, Kamerlid en secretaris-generaal van de partij Edgard Lalmand (1894-1965).

Hoewel lange tijd werd aangenomen dat alleen Lahaut op 11 augustus de republikeinse kreet had geroepen, was dat publieke verbale protest in werkelijkheid een collectief initiatief geweest, waaraan alle communistische parlementsleden meededen. Het idee om Lahaut te vermoorden dateerde overigens al van 1948, zodat het zonder meer duidelijk is dat niet de uitroep “*Vive la République*” aan de basis lag van de moord op de communistische partijvoorzitter. Het ging veeleer om een ruim verspreid anticommunistisch sentiment dat vooral door (extreem) rechtse, proleopoldistische individuen en groepen (zoals het ELDRIE-Verbond en het Belgisch Anticommunistisch Blok) nog werd geactiveerd. Communisten werden daarbij beschouwd als een “vijfde colonne”, die in de eerste plaats fungeerde als “het oog van Moskou”. Zoals Emmanuel Gerard en zijn medeauteurs het stellen: “In 1945 heeft het nationaalsocialisme plaatsgemaakt voor het ‘rode gevaar’.” Overigens stonden zeker nog drie andere communistische prominenten op de ultraleopoldistische dodenlijst: Edgard Lalmand, oud-minister Jean Terfve (1907-1978) en Frans Van den Branden (1914-2003), stakingsleider in de Antwerpse haven en Kamerlid. Het incident tijdens de eedaflegging van de latere koning Boudewijn op 11 augustus vormde misschien wel de aanleiding, of eerder het voorwendsel tot de moord op Lahaut. Het lijkt immers niet onwaarschijnlijk dat radicale leopoldisten na dat momentum de tijd gekomen achtten om met een moordaanslag op één van hun boegbeelden de communisten aan te zetten tot een revolte. Die zou manu militari de kop worden ingedrukt, waarna de communistische partij en de ermee verbonden organisaties buiten de wet zouden worden gesteld.

Met name in dat klimaat, dat nog heel wat jaren na 1950 aanhield, wordt de moord op Lahaut door Gerard, De Ridder en Muller in *Wie heeft Lahaut vermoord?* gesitueerd. Zoals André Mommen het in

zijn hiervoor geciteerde boekbespreking terecht stelde, werd de moord op Lahaut mogelijk gemaakt door het bestaan van (uiterst) rechtse, private inlichtingendiensten die verder bouwden op het koningsgezinde en katholieke verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. Zij hadden banden met en/of werkten samen met het politionele en het gerechtelijke apparaat en de (militaire) veiligheidsdiensten; ze genoten geldelijke en infrastructurele steun van financiële of industriële groepen (onder andere Brufina en de Société Générale); ze onderhielden connecties met een bepaald katholiek politiek establishment en met hooggeplaatste kerkelijke autoriteiten én werden door hen beschermd.

Uit dat ultraleopoldistische milieu waren de tot op heden niet met zekerheid geïdentificeerde opdrachtgevers en de met naam bekende uitvoerders van de moord op Julien Lahaut afkomstig. De auteurs stellen dat het netwerk van André Moyer (1914-2008), gewezen onderwijzer en anticommunistische (contra)spion, de spin was in dit wijd vertakte geheel en dat Goossens & co. met hem in contact stonden. Het was trouwens ook de collusie tussen deze kringen die er later voor zorgde dat het justitieel-politionele onderzoek naar de moord op Lahaut ontspoorde en finaal strandde, door op diverse niveaus doelbewust informatie achter te houden of te verdonkeremanen en door diverse (overheids)instanties naast of zelfs tegen elkaar te doen werken. Een wel erg treffend feit in dit verband spreekt uit volgend citaat uit het boek van Gerard c.s.: “We weten het al, maar we moeten het herhalen: het parket en het parket-generaal van Brussel, dat laatste onder de leiding van de broer van de eerste minister, waren zeer goed op de hoogte van de activiteiten van Moyer. Maar het is Camille Pholien die op 12 oktober 1950 aan de Staatsveiligheid mededeelt dat het niet opportuun is vervolging in te stellen tegen Moyer wegens aanmatiging van openbaar ambt in de zaak-Rawicz. En nog een curieus detail. Joseph Pholien zal in juni 1959 het lidmaatschap aanvaarden van het patronagecomité van de Belgisch-Marokkaanse vriendschapsvereniging, opgericht door... André Moyer.”

De (promotionele) hoofdtitel van het boek *Wie heeft Lahaut vermoord?* blijft ook nu helaas onbeantwoord: we weten nog niet wie van de vier leden van het “doodseskader” onder leiding van

verzekeringsmakelaar François Goossens de schoten heeft gelost die Julien Lahaut het leven kostten. Maar de drie auteurs brengen in hun bijzonder minutieuze en uitermate accurate historische reconstructie wel heel wat nieuwe feiten en inzichten aan omtrent de ondertitel van hun publicatie, *De geheime Koude Oorlog in België*. In de slotbladzijden geven zij tegelijk aan dat de opdrachtgevers van de moordaanslag nog altijd niet met hun naam bekend zijn ondanks alles wat zij hebben bovengespit: “Is er opdracht gegeven tot de moord? Hebben de ‘chefs’ van Moyon hem opgedragen om tot de actie over te gaan? Hebben ze impliciet of expliciet een plan van Moyon goedgekeurd? Of handelde Moyon op eigen houtje? We weten het niet. Het lijkt onwaarschijnlijk dat ooit een geschreven document zal worden gevonden, dat met zoveel woorden een bevel of opdracht bevat. Maar is de vraag naar de opdrachtgevers nog relevant, wanneer we de draagwijdte van het Netwerk in ogenschouw nemen en de bescherming die het van hogerhand genoot?”

Voor ons doen die vraag en het antwoord erop er echter wel toe, want wij zouden – als burger én als historicus – na zoveel decennia graag willen weten wie de moordende schoten op Julien Lahaut heeft gelost en vooral wie daartoe de opdracht heeft gegeven.

NICO VAN CAMPENHOUT

EMMANUEL GERARD, WIDUKIND DE RIDDER EN FRANÇOISE MULLER, *Wie heeft Lahaut vermoord? De geheime Koude Oorlog in België*, Davidsfonds/CEGESOMA, Leuven/Brussel, 2015, 335 p.